

УДК 341.181:331.103

*Є. В. Краснов,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»*

**РАТИФІКАЦІЯ КОНВЕНЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ № 102
ЯК ВЕКТОР ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ
НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

У сучасних умовах соціальний захист населення України розглядається в контексті розвитку ринкової економіки та глобалізаційних процесів. Сьогодні актуальною залишається проблема вдосконалення нормативно-правової бази та стандартів правового регулювання соціального захисту населення, тим більш у порівнянні з соціальними стандартами європейських країн. Саме тому соціальний захист населення є пріоритетним напрямом соціальної політики держави, оскільки її розвиток сприяє забезпеченню високого рівня захисту прав людини.

У теперішніх соціально-економічних умовах неможливо здійснювати ефективну соціальну політику в державі без урахування принципів і цінностей, закладених в базових соціальних нормах, рекомендаціях, правилах, які є результатом досягнень світової спільноти та ефективно застосовуються й реалізуються в багатьох країнах.

Здійснюючи регулювання соціально-забезпечувальних відносин, Україна з урахуванням міжнародних стандартів формує нормативно-правову базу, яка охоплює питання соціального захисту та реалізації соціальної політики тощо.

Враховуючи вищезазначене, можна констатувати, що сьогодні об'єктивно є потреба в приведенні вітчизняного соціально-забезпечувального законодавства у відповідність до міжнародних стандартів. Тому постає необхідність вивчення досвіду діяльності міжнародних організацій, зокрема Міжнародної організації праці, і впливу міжнародних джерел на національне законодавство.

Проблемам соціального захисту присвячені праці багатьох вчених, серед яких Н.Б. Болотіна, В.С. Венедиктов, Н.Д. Гетьманцева, І.В. Захаров, В.В. Жернаков, С.А. Іванов, М.І. Іншин, І.Я. Кисельов, А.Р. Мацюк, О.М. Потопахіна, С.М. Прилипко, П.Д. Пилипенко, С.М. Синчук, І.М. Сирота, Б.І. Сташків, В.С. Тарасенко, Л.І. Харитоновна, Н.М. Хуторян, Г.І. Чанипева, О.М. Ярошенко та ін.

Однак, попри значну кількість наукових праць, питання впливу конвенцій та рекомендацій Міжнародної організації праці на національне законодавство все ж залишаються дослідженими не повною мірою.

Метою статті є аналіз положень Конвенції Міжнародної організації праці (далі - МОП) № 102, визначення їх ролі та впливу на формуван-

ня національного законодавства у сфері соціального захисту, а також внесення пропозицій щодо вдосконалення чинного соціально-забезпечувального законодавства в цій сфері.

Перейдемо до викладу основного матеріалу дослідження. Конвенція Міжнародної організації праці № 102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення» [2] була ухвалена на 35-й сесії Генеральної конференції Міжнародної організації праці 28 червня 1952 р. у Женеві (Швейцарія). 16 березня 2016 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці про мінімальні норми соціального забезпечення № 102» № 1024-VIII [3].

Згідно з текстом зазначеного Закону конвенція ратифікується з такою заявою: «Відповідно до пункту «Б» статті 2 конвенції Україна бере на себе зобов'язання за такими розділами: «Медичне обслуговування», «Допомога у зв'язку з хворобою», «Допомога з безробіття», «Допомога по старості», «Допомога у випадку трудового каліцтва або професійного захворювання», «Сімейна допомога», «Допомога у зв'язку з вагітністю і пологами», «Допомога по інвалідності», «Допомога у зв'язку з утратою годувальника».

Вона набирає чинності для України через 12 місяців після дати реєстрації документа про ратифікацію у генерального директора Міжнародного бюро праці.

Значення конвенцій і рекомендацій МОП у правовому регулюванні соціального забезпечення в міжнародному та внутрішньодержавному масштабі можна оцінювати з різних аспектів. По-перше, у них містяться соціальні стандарти, рівню яких має відповідати законодавство всіх країн, які ратифікували відповідну конвенцію. По-друге, конвенції та рекомендації МОП сприяють уніфікації (інтернаціоналізації) законодавства про соціальне забезпечення.

Конвенцію МОП № 102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення» можна віднести до категорії актів універсального значення. Цей документ містить основні норми про види, розміри й умови надання соціального забезпечення. Україна взяла на себе зобов'язання приєднатися до цієї конвенції ще в 2006 році, коли Верховна Рада ратифікувала Європейську соціальну хартію (переглянуту).

Конвенція Міжнародної організації праці № 102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення» є міжнародно-правовим актом, своєрідним інструментом, що визначає та встановлює міжнародні стандарти в соціальній сфері для вітчизняного законодавства з питань соціального захисту населення.

При цьому слід зазначити, що окремі особливості розвитку України не дають змогу автоматично перенести загальновизнані міжнародні акти з соціального захисту населення в національне законодавство, оскільки останні розраховані переважно на країни з розвинутою ринковою економікою.

Отже, приведення національного законодавства у сфері соціального захисту до міжнародних стандартів потребує комплексного підходу під час зміни принципів її побудови з урахуванням особливостей розвитку держави.

Відповідно до п. 4.21 Генеральної Угоди на 2010-2012 рр. [4] Кабінет Міністрів України зобов'язався вивчити питання щодо ратифікації Україною Європейської соціальної хартії (у повному обсязі), Європейського кодексу соціального забезпечення, Конвенції МОП № 102 про мінімальні норми соціального забезпечення, Конвенції МОП № 117 про основну мету та норми соціальної політики та внести відповідні законопроекти до Верховної Ради України.

Потрібно зазначити, що Угода про асоціацію між ЄС та Україною, підписана 21 березня 2014 року [5], вимагає від Уряду України посилення рівня соціального захисту та модернізації систем соціального захисту, зокрема щодо якості, доступності та фінансової стабільності.

Право на соціальне забезпечення є основоположним правом людини, і кожній людині незалежно від того, де вона живе, має бути гарантовано мінімальний рівень базового соціального захисту. Відповідні гарантії передбачені саме в Конвенції МОП № 102 про мінімальні норми соціального забезпечення.

Державними органами та науковими установами неодноразово вивчалися питання відповідності законодавства України в частині мінімальних норм соціального забезпечення нормам Конвенції № 102, інших конвенцій МОП, Європейському кодексу соціального забезпечення. За висновками проведеної роботи зазначалось, що переважна більшість положень Конвенції № 102 законодавству України відповідає не повною мірою.

Водночас аналіз національних нормативно-правових актів у сфері соціального захисту дає підстави стверджувати, що окремі норми законодавства України не лише відповідають Конвенції № 102, а й у деяких моментах є вище мінімальних встановлених у Конвенції вимог. Зокрема, в Україні охоплено ширше коло осіб, яким гарантується

соціальний захист, встановлені більш високі розміри окремих видів допомог і виплат. Наприклад, мінімальна ставка допомоги в разі тимчасової непрацездатності становить 50% попереднього заробітку, тоді як у положеннях Конвенції закріплюється норма «не менше 45%».

Щодо допомоги у зв'язку з безробіттям, то гарантований рівень допомоги для застрахованих становить 80% від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом, а мінімальна ставка заміщення допомоги - 50% середньої заробітної плати (доходу) - відповідає умовам статті 22 Конвенції № 102 і передбаченому нею відсотку (45%).

Проте, незважаючи на той факт, що у відсотковому відношенні гарантований розмір допомоги по безробіттю є значно вищим, ніж встановлений в Конвенції № 102, якщо говорити про грошовий розмір такої виплати у відношенні до розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом, то розмір такої допомоги є досить низьким.

Досліджуючи питання пенсійного забезпечення, варто звернути увагу, що мінімальний розмір пенсії за віком в Україні дорівнює 78% мінімальної заробітної плати, що відповідає Конвенції № 102, однак в абсолютному значенні сума такої виплати, що станом на 2016 рік становить 1074 грн, є недостатньою для забезпечення гідного рівня життя.

Щодо надання допомоги сім'ям варто зазначити, що хоча в Україні й не передбачено надання універсального виду допомоги, вітчизняне законодавство з питань допомоги сім'ям із дітьми передбачає здійснення таких виплат залежно від певних обставин і віку дитини; це допомога у зв'язку з народженням дитини, усиновленням дитини, самотнім матерям, малозабезпеченим сім'ям, дітям-інвалідам та інвалідам з дитинства.

При цьому слід зазначити, що обсяг фінансування усіх допомог сім'ям із дітьми значно перевищує відповідну норму Конвенції, яка становить 1,5 відсотка заробітку звичайного дорослого некваліфікованого робітника чоловічої статі, визначеного згідно з принципами ст. 66, помножені на загальну кількість дітей усіх жителів. В Україні ця цифра становить 4,4%.

Враховуючи, що національна система соціального захисту містить розгалужену мережу соціальних пільг і виплат у сфері соціального забезпечення, приєднання до Конвенції надасть змогу вибудувати систему пріоритетів у соціальній сфері та стати основою для формування соціальної політики, яка базуватиметься на міжнародно-правових стандартах у сфері соціального захисту.

Ратифікація цієї Конвенції МОП дасть змогу підвищити мінімальні розміри окремих страхових виплат, зокрема пенсії за віком, з інвалідно-

сті, у разі втрати годувальника, на випадок безробіття, і встановити гарантії їх виконання.

Потрібно зазначити, що ратифікація Конвенції не може погіршувати чинне законодавство, а може лише покращувати його на користь громадян України.

Аналізуючи положення національного законодавства у сфері соціального забезпечення, можна стверджувати, що вітчизняна система соціального забезпечення охоплює усі види соціальних допомог, передбачені положеннями Конвенції МОП № 102 і Європейського кодексу соціального забезпечення. Зокрема, це медична допомога; допомога у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю (або у зв'язку з хворобою, не пов'язаною з нещасним випадком на виробництві); допомога у зв'язку з безробіттям; допомога по старості (пенсія за віком); допомога в разі виробничої травми; сімейні допомоги (до яких слід віднести допомогу у зв'язку з народженням дитини, допомогу на дітей одиноким матерям, допомогу на дітей під опікою та піклуванням, допомогу малозабезпеченим сім'ям з дітьми та інші); допомога у зв'язку з вагітністю та пологами; допомога у зв'язку з інвалідністю; допомога в разі втрати годувальника.

З урахуванням різноманітності умов в різних країнах Конвенція передбачає встановлення мінімального рівня забезпечення в усіх зазначених випадках, визначає коло осіб, які підлягають забезпеченню, і мінімальні розміри виплат для різних суб'єктів.

Розглядаючи положення Конвенції щодо медичної допомоги, слід зазначити, що національне законодавство у сфері медичного забезпечення та медичної допомоги повністю відповідає Конвенції, оскільки кожен громадянин має право на медичну допомогу. Однак на практиці складається ситуація, коли якість і доступність медичної допомоги у більшості закладів з охорони здоров'я для населення є вкрай низькою. До того ж в Україні до теперішнього часу залишається невпровадженою система загальнообов'язкового державного медичного страхування.

Зауважимо, що у зв'язку з ратифікацією Конвенції МОП № 102 необхідним є відновлення фінансування за допомогою коштів соціального страхування оздоровчих заходів, зокрема лікування в санаторно-курортних закладах, санаторіях-профілакторіях, оздоровлення дітей, оскільки частиною другою «Медична допомога» Конвенції № 102 передбачено надання застрахованим особам медичної допомоги профілактичного чи лікувального характеру в разі хворобливого стану особи з метою підтримання, відновлення чи поліпшення здоров'я захищеної особи та її спроможності працювати й задовольняти свої особисті потреби.

Варто також враховувати позицію В.С. Тарасенко, яка зазначає, що не можна погодитися з

твердженням в пояснювальній записці до законопроекту про те, що реалізація цього проекту Закону не потребує додаткових витрат із Державного бюджету України. Насправді, ратифікувавши цю Конвенцію МОП, Україна взяла на себе додаткові зобов'язання, і це потребує впровадження в нашої державі нових стандартів у сфері соціального захисту населення, насамперед стандартів якісного медичного обслуговування та надання різних видів соціальних допомог, а тому це потягне за собою додаткове навантаження на бюджет держави для виконання соціальних зобов'язань [6, с. 242].

Отже, ми маємо підстави стверджувати, що ратифікація Україною Конвенції Міжнародної організації праці № 102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення» та приєднання до усіх дев'яти розділів, які відповідають дев'яти видам соціального забезпечення, є крок уперед на шляху до зміцнення системи соціального забезпечення та підвищення рівня гарантій у сфері соціального захисту.

Таким чином, набрання чинності для України конвенцією Міжнародної організації праці № 102 про мінімальні норми соціального забезпечення сприятиме приведенню українського законодавства у сфері соціального забезпечення у відповідність до міжнародних стандартів, зокрема стандартів Міжнародної організації праці. Крім того, набрання законної сили Конвенцією створює передумови для приєднання України до Європейського кодексу соціального забезпечення в цілому.

Проте необхідно усвідомлювати, що ратифікація Конвенції Міжнародної організації праці № 102 і підписання Європейського кодексу соціального забезпечення [1] створює умови, коли кожен подальший крок, з одного боку, вимагатиме виконання відповідних зобов'язань від держави щодо дотримання мінімальних соціальних норм, а з іншого - створить нові можливості для захисту соціальних прав наших громадян і дасть змогу забезпечити мінімальний рівень соціальних гарантій, які відповідатимуть міжнародним стандартам.

Література:

1. Європейський кодекс соціального забезпечення : Міжнародний документ від 16.04.1964 р. № ETS N 48 // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws>.
2. Про мінімальні норми соціального забезпечення: Конвенція МОП від 28.06.1952 р. № 102 // Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці. 1919-1964. Т. 1. - Женева : Міжнародне бюро праці, 1999. - С. 530-533.
3. Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці про мінімальні норми соціального забезпечення № 102 : Закон України від 16.03.2016 р. № 1024-VIII // Голос України. - 2016. - № 64.
4. Генеральна угода про регулювання основних принципів і норм реалізації соціально-економічної

політики і трудових відносин в Україні на 2010-2012 роки від 09.11.2010 р. // Урядовий кур'єр. - 2010. - № 220.

5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони : Міжнародний документ від 21.02.2014 р. // Офіційний вісник України. - 2014. - № 75. - Ст. 83.

6. Тарасенко В.С. Щодо ратифікації Конвенції МОП № 102 про мінімальні норми соціального забезпечення / В.С. Тарасенко // Тенденції розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення : тези доп. та наук. повідомл. учасн. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21-22 квітня 2016 р.) / за ред. проф. М.І. Іншина, проф. В.І. Шербини, відпов. ред. к. ю. н. І.С. Сахарук. - К.: Прінт-Сервіс, 2016. - С. 239-243.

Анотація

Краснов Є. В. Ратифікація конвенції Міжнародної організації праці № 102 як вектор вдосконалення системи соціального забезпечення України на шляху до євроінтеграції. - Стаття.

У статті проаналізовано положення конвенції Міжнародної організації праці № 102 про мінімальні норми соціального забезпечення. Визначено їхню роль і вплив на формування національного законодавства у сфері соціального захисту. Проведено порівняльний аналіз чинних положень вітчизняного законодавства щодо різних видів соціального забезпечення та положень Конвенції Міжнародної організації праці № 102, а також зроблено висновки про їх відповідність міжнародним стандартам. Внесено пропозиції щодо подальших напрямів вдосконалення чинного національного соціально-забезпечувального законодавства.

Ключові слова: соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальна політика, Міжнародна організація праці, міжнародні соціальні стандарти.

Аннотация

Краснов Е. В. Ратификация конвенции Международной организации труда № 102 как вектор совершенствования системы социального обеспечения Украины на пути к евроинтеграции. - Статья.

В статье проанализированы положения конвенции Международной организации труда № 102 о минимальных нормах социального обеспечения. Определены их роль и влияние на формирование национального законодательства в сфере социальной защиты. Проведен сравнительный анализ действующих положений отечественного законодательства по различным видам социального обеспечения и положений Конвенции Международной организации труда № 102, а также сделаны выводы об их соответствии международным стандартам. Внесены предложения по дальнейшим направлениям совершенствования действующего национального социально-обеспечительного законодательства.

Ключевые слова: социальная защита, социальное обеспечение, социальная политика, Международная организация труда, международные социальные стандарты.

Summary

Krasnov Ye. V. Ratification of the Conventions of the International Labour Organization No. 102 as a vector of the social security system improving in Ukraine on the path to European integration. - Article.

The given article analyses the provisions of national legislation on the various types of social-security and the provisions of International Labour Organization Convention, 1952 (No. 102), also researched and respective conclusions on their compliance with international standards are made.

Key words: social security, social policy, International Labour Organization, international labour standards.